

І. А. Толкачова,
кандидат юридичних наук

І. М. Пущик,
студентка

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ КАТАСТРОФИ У ЗВ'ЯЗКУ З ЗАБРУДНЕННЯМ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Національний авіаційний університет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: sharm05@ukr.net

Мета: дослідження проблем захисту прав людини в умовах глобальної екологічної катастрофи у зв'язку з забрудненням навколишнього середовища та надання пропозицій щодо їх вирішення.

Методи дослідження: загальнонаукові та спеціальні методи. **Результати:** вказано шляхи вирішення проблем захисту прав людини в умовах глобальної екологічної катастрофи у зв'язку з забрудненням навколишнього середовища. **Обговорення:** стан захисту екологічних прав людини.

Ключові слова: права людини; навколишнє середовище; захист екологічних прав людини; екосистема; глобальна екологічна катастрофа.

Постановка проблеми та її актуальність. «Світ у глибокій ямі кліматичної кризи – треба перестати копати» – саме з такими словами звернувся Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш перед світовою спільнотою під час Кліматичного саміту 2019 року в Нью Йорку. Проблеми навколишнього середовища перестали бути чимось недосяжним та другорядним, вони набули надзвичайної актуальності у 2019 році. Саме у цьому році було зафіксовано рекордно високі показники температури, вперше у межах півстоліття повністю розтанув льодовик Окьокулл в Ісландії, збільшились викиди в атмосферу та рівень забруднення світових вод. Усі ці тривожні факти – це не лише пряма загроза для населення планети Земля та її подальшого існування, але й колосальний вплив на права людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ігнорування питання щодо впливу проблем навколишнього середовища на права людини може призвести до непоправних наслідків. На даному етапі світова спільнота приділяє багато уваги до

пошуку вирішення питань захисту екологічних прав людини. Серед вітчизняних науковців, які досліджували проблеми забезпечення екологічних прав людини, слід виділити: В.І. Андрейцева, Г.В. Анісімову, С.О. Боголюбова, М.М. Брінчука, І.І. Каракаша, Ю.С. Шемшученка та ін.

Метою статті є дослідження проблем захисту прав людини в умовах глобальної екологічної катастрофи у зв'язку з забрудненням навколишнього середовища та надання пропозицій щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Права людини та навколишнє середовище тісно переплітаються. Правами людини не можна користуватися за відсутності безпечного, чистого та здорового середовища. Стале екологічне управління не може існувати без встановлення та дотримання прав людини. Ці відносини все частіше визнаються, оскільки право на здорове довкілля закріплено понад стами конституціями, однак екологічні права все більше порушуються.

Більш ніж два мільйони щорічних смертей та мільярди випадків захворювань пов'язані із забрудненнями. У всьому світі люди відчують негативні наслідки зниження екосистеми, деградації довкілля, включаючи дефіцит води, виснаження рибного господарства, стихійні лиха через вирубування лісів, небезпечне поводження, утилізацію токсичних та небезпечних відходів і продуктів. Корінні народи страждають безпосередньо від деградації екосистем, на які вони покладаються у своїй життєдіяльності. Зміна клімату посилює багато з цих негативних наслідків впливу на навколишнє середовище, на здоров'я і добробут людини, спричиняє нові поширення малярії та інших хвороб, й збільшення екстремальних погодних явищ. Ці факти чітко показують тісний зв'язок між навколишнім середовищем і забезпеченням прав людини, та обґрунтовують комплексний підхід до навколишнього середовища та прав людини [1].

Існує три основні аспекти взаємозв'язку між правами людини та захистом навколишнього середовища:

– навколишнє середовище як необхідна умова забезпечення прав людини (мається на увазі, що зобов'язання держав з питань прав людини повинні включати обов'язок забезпечення достатнього рівня охорони навколишнього середовища, необхідного для забезпечення повного здійснення захищених прав);

– певні права людини, особливо доступ до інформації, правосуддя в екологічних питаннях, як найважливіші для правильного прийняття екологічних рішень (мається на увазі, що права людини повинні бути реалізовані для забезпечення охорони навколишнього середовища);

– право на безпечне, здорове та екологічно збалансоване середовище як право людини саме по собі (цей підхід обговорювався).

У світі не існує окремого, чітко визначеного акта, який би забезпечував екологічні права людини. Деякі дослідники вважають, що це не є необхідним, оскільки вплив екології на людину та подальший захист її прав закріплений положенням Загальної декларації прав людини, яка була прийнята ООН, а саме ст. 3, де зазначається, що кожна людина має право на життя [2]. Оскільки погіршення стану навколишнього се-

редовища має прямий вплив на здоров'я кожної людини та на її життя, одна частина науковців дотримуються точки зору, що екологічні права людини – це лише частина права кожної людини на життя.

Інша частина науковців вважає за необхідне виділяти такий різновид прав, як екологічні права людини. Одним з цих науковців є професор міжнародного публічного права юридичної школи в університеті Единбурга – Алан Бойл. В одній зі своїх робіт він визначає та наголошує на важливості кодифікації та санкціонованості порушень прав людини у сфері екології. Міжнародною спільнотою представлено безліч міжнародно-правових актів, які регламентують забезпечення покращень у сфері навколишнього середовища, та всі вони мають лише декларативний характер і не несуть жодних санкцій за порушення екологічної системи Землі, що, на думку професора Алана Бойля, є однією з найбільших причин того, чому стан навколишнього середовища погіршується з кожним днем і тим самим безпосередньо негативно впливає на життя людей на планеті [3, с. 471].

Серед вітчизняних дослідників захисту прав людини та навколишнього середовища також існує думка про необхідність ґрунтовної підготовки та схвалення глобального правового акта екологічної безпеки і сталого розвитку – Екологічної Конституції Землі з одночасним створенням відповідних органів регулювання та контролю за дотриманням норм такого акта. Тобто потрібен документ, який у чіткій юридичній формі охоплював би всі проблеми цільових самітів з довкілля й розвитку, а не лише одну з них – зміну клімату [4, с. 13-14].

Ідею Екологічної Конституції Землі було неодноразово проголошено в ООН, однак світова спільнота так і не звернула достатньої уваги на створення та впровадження відповідного нормативного документа. Важливо зазначити, що даний документ цілковито узагальнює усі положення, що окремо регламентують вирішення різних екологічних проблем. Такий комплексний підхід, на думку наукової спільноти, зможе покращити та спростити шляхи вирішення проблем, які постають перед суспільством. Але на даний момент, міжнародна спільнота не готова

до прийняття цього документа, незважаючи на надзвичайно загрозливий стан екологічної ситуації у світі.

Враховуючи вищезазначені причини відсутності єдиного кодифікованого акта, який би регулював сферу захисту екологічних прав людини, мабуть, одним із найважливіших документів ХХІ ст. у сфері захисту навколишнього середовища є Паризька угода з питань зміни клімату від 2015 року [5], що прийшла на зміну Кіотському протоколу [6]. Головна мета даної угоди – не допустити зростання глобальної середньої температури більше 2°C відносно показників доіндустріальної епохи. Друга мета угоди полягає у зменшенні викидів парникових газів у атмосферу до нульового рівня впродовж другої половини ХХІ століття. Кожна країна зобов'язалася робити внески для досягнення цих двох цілей, так звані «національно визначені внески». У договорі йдеться про те, що ці внески мають бути амбіційними і зростати з часом. Кожні п'ять років держави мають звітувати про зроблені внески в ООН і ставити нові цілі. Перший звіт країни мають надати у 2023 році. Звучить непогано, але є нюанс, за який критикують Паризьку угоду. Так, наприклад, Джеймс Гансен, колишній вчений НАСА та експерт зі зміни клімату, заявив, що більша частина Угоди складається з «обіцянок» або цілей, а не із жорстких установок. Вона не передбачає ніяких санкцій щодо країн, які не змогли (або не захотіли) зробити обіцяні внески. Але за словами Альберта Гора, американського політика та члена палати представників і Сенату, «жодна угода не є ідеальною, і цю з часом обов'язково слід зробити більш жорсткою, але тепер групи у кожному секторі суспільства почнуть зменшувати небезпечне вуглецеве забруднення в рамках цієї угоди». Слід зазначити, що взамін на жорсткі санкції угода передбачає систему «іменування і осоромлення». Таким чином виконання цілей є суто добровільним і у разі, якщо окрема країна не боїться втратити репутацію, малоімовірно. Це є однією з особливостей, якою дана угода відрізняється від Кіотського протоколу [6].

Попри те, що Паризька угода піддається постійній критиці, вона стала першою домовленістю щодо кліматичних питань такого мас-

штабу – її підписали 195 держав та ЄС. Вона поклала початок нового етапу боротьби зі змінами клімату та покращенням екологічної ситуації у світі. Наприклад, викиди в атмосферу CO₂ почали сповільнюватися.

Дослідники питання проблем навколишнього середовища вважають, що поки рано робити висновки з питань ефективності Паризької угоди, оскільки результативність втілення цілей державами можна буде побачити лише у 2023 році, коли буде оприлюднено звіти. Але вже існує думка, що тих цілей, які пропонує кожна держава-учасниця, є недостатньо, і з настанням 2023 року необхідність у збільшенні цілей буде найважливішим питанням.

Україна також ратифікувала дану угоду. Представники влади декларують, що Україна стала на шлях до змін у сфері захисту прав людини та прагне до втілення цілей, передбачених Паризькою угодою. Однак Україна є лідером зі скорочення викидів CO₂ лише на папері. В останньому рейтингу протидії зміні клімату (Climate Change Performance Index – 2019) Україна отримала 18 місце. Це сталося не через успіхи державної кліматичної політики, а через зовнішні фактори. Зазначений рейтинг свідчить, що кліматична політика України була неефективною та отримала лише 40 балів зі 100 можливих.

Ціль України, яку планують переглянути, передбачає зростання викидів CO₂ майже вдвічі. У 2015 році національно-визначений внесок України до Паризької угоди передбачав «скорочення» викидів CO₂ до 60% від рівня 1990 року, хоча фактичний рівень викидів CO₂ у 2015 році був уже на рівні 32% [7]. Математика проста: неможливо знизити викиди з 32% до 60%.

Перегляд Україною цього питання означає, що кліматична політика стає більш пріоритетною. Новий внесок має базуватися на економічних розрахунках, адже він також має відповідати цілям Паризької угоди, тобто вести до реального скорочення викидів CO₂.

Для того, щоб забезпечити ефективність дій по захисту навколишнього середовища в реальній економіці, Генеральний секретар під час Кліматичного саміту 2019 року визначив пріоритетними наступні дії, що визнані такими,

які мають високий потенціал для стримування викидів парникових газів та посилення глобальних заходів щодо адаптації та стійкості. До них належать:

- фінанси: мобілізація державних та приватних джерел фінансування для стимулювання декарбонізації всіх пріоритетних секторів та підвищення їх стійкості;

- перехід енергії: прискорення відходу від викопного палива та використання відновлюваної енергії зі значним підвищенням енергоефективності;

- рішення, засновані на природі: зменшення викидів, збільшення пропускну здатності та підвищення стійкості в межах лісового та сільського господарства, океанів та харчових систем, у тому числі шляхом збереження біорізноманіття, використання ланцюгів поставок та технологій;

- міста та місцеві дії: посилення пом'якшення та стійкості на міському та місцевому рівнях з акцентом на нових зобов'язаннях щодо будівель із низьким рівнем викидів, громадського транспорту, міської інфраструктури та стійкість для міських будівель;

- стійкість та адаптація: активізація глобальних зусиль щодо подолання та управління наслідками та ризиками зміни клімату, особливо в тих громадах та країнах, які найбільш вразливі.

Крім того, є три додаткові ключові сфери:

- стратегія пом'якшення наслідків: створити імпульс для амбітних національно визначених внесків та довгострокових стратегій для досягнення цілей Паризької угоди;

- залучення молоді та громадська мобілізація: мобілізація людей у всьому світі до заходів щодо зміни клімату та забезпечення інтеграції та представлення молоді у всіх аспектах саміту, включаючи шість трансформаційних галузей;

- соціальні та політичні події: просувати зобов'язання у сферах, що впливають на добробут людей, таких як зменшення забруднення повітря, створення гідних робочих місць та посилення стратегій адаптації до клімату, захист працівників і вразливих груп.

Проблеми регулювання та захисту екологічних прав людини є одними з найактуальніших в часі сучасних глобальних катастроф через забруднення навколишнього середовища. Основою взаємозв'язку між правами людини та навколишнім середовищем є безпосередня залежність життя та здоров'я людини від стану екології у світі. Наукова думка стосовно важливості виокремлення сфери екологічних прав людини розділилась, оскільки частина вважає, що достатнім для належного забезпечення є наявність вже існуючих нормативних актів, які гарантують право людини на життя та здоров'я, що може бути порушеним у зв'язку з погіршенням екологічної ситуації у світі.

Інша група науковців переконана, що для кращого регулювання сфери прав людини та її зв'язку з навколишнім середовищем необхідно створити відповідну та надійну нормативну базу захисту екологічних прав людини. Це вплине не лише на захист людини, але і на покращення та вирішення ряду Цілей сталого розвитку ООН, які світова спільнота зобов'язалась досягнути до 2030 року (забезпечення наявності та раціонального використання водних ресурсів та санітарії для всіх; забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх; вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та його наслідками; збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку, захист та відновлення екосистеми суші та сприяння їх раціональному використанню; раціональне лісокористування) [8].

Висновки. Важливість створення єдиного, санкціонованого нормативного акта, який би регулював сферу екологічних прав людини, є одним із пріоритетних завдань для сучасного світу. Саме такий документ, як Екологічна Конституція Землі, надасть змогу у швидкий та ефективний спосіб забезпечити досягнення Цілей сталого розвитку та подолання загроз навколишньому середовищу і правам людини у даній сфері.

Нехтування екологічними проблемами призводить до мільйонів щорічних смертей, мільярдів випадків захворювань, пов'язаних із

забрудненням, деградації довкілля, включаючи дефіцит води, виснаження рибного господарства, стихійних лих через вичерпування природних багатств та ін. Жахлива картина глобалізації світу свідчить про відсутність контролю та зацікавленості з боку громадян, громадських організацій, втрату відчуття екологічної загрози, невикористання можливостей по екологічному контролю, що призводить до глобальних екологічних проблем та веде до голоду і недоїдання, хвороб, епідемій, фізичного і морального виснаження людини. Для того, щоб вижити, свідомі громадяни повинні об'єднуватися в громадські організації та формувати екологічну свідомість, яка здатна прогнозувати і моделювати екологічні процеси та в майбутньому буде впливати на прийняття відповідних законів, що визначатимуть напрями екологічної діяльності.

Література

1. Human Rights and the Environment. United Nations Environment Programme. URL: <http://web.unep.org/divisions/delc/human-rights-and-environment>.
2. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
3. Alan Boyle. Human Rights or Environmental Rights? A Reassessment. *Fordham Environmental Law Review*. Vol. 18. No 3. 2006. Article 5. P. 471-511.
4. Екологічна Конституція Землі. Методологічні засади / за ред. акад. НАН України, д-ра екон. наук, проф. Ю.Ю. Туниці. Львів: РВВ НЛТУ України, 2011. 440 с.
5. Паризька угода. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161.
6. Кіотський протокол до Рамкової Конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801.

7. Акерманн А. Чи зробить Україна свій внесок для обмеження глобального потепління? URL: <http://day.kyiv.ua/uk/blog/nauka/chy-zrobyt-ukrayina-sviy-vnesok-dlya-obmezheniya-globalnogo-poteplinnya>.

8. Цілі сталого розвитку 2016-2030. United Nations Ukraine. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>.

References

1. Human Rights and the Environment. United Nations Environment Programme. URL: <http://web.unep.org/divisions/delc/human-rights-and-environment>.
2. Zagal'na deklaracija prav ljudyiny. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
3. Alan Boyle. Human Rights or Environmental Rights? A Reassessment. *Fordham Environmental Law Review*. Vol. 18, No 3. 2006. Article 5. P. 471-511.
4. Ekologichna Konstytucija Zemli. Metodologichni zasady / za red. akad. NAN Ukrai'ny, d-ra ekon. nauk, prof. Yu.Yu. Tunyci. Lviv: RVV NLTU Ukrai'ny, 2011. 440 s.
5. Paryz'ka ughoda. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161.
6. Kiots'kyj protokol do Ramkovoji Konvencii' Organizacii' Ob'jednanyh Nacij pro zminu klimatu. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801.
7. Akermann A. Chy zrobyt' Ukrai'na svij vnesok dlja obmezhenja globalnogo poteplinnja? URL: <http://day.kyiv.ua/uk/blog/nauka/chy-zrobyt-ukrayina-sviy-vnesok-dlya-obmezheniya-globalnogo-poteplinnya>.
8. Cili stalogo rozvytku 2016-2030. United Nations Ukraine. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>.

**PROBLEMS OF HUMAN RIGHTS PROTECTION UNDER
THE CONDITIONS OF A GLOBAL ECOLOGICAL DISASTER DUE TO
POLLUTION OF ENVIRONMENT**

National Aviation University
Kosmonavta Komarova Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: sharm05@ukr.net

Purpose: to investigate problems of human rights protection under the conditions of a global ecological disaster due to pollution of environment and suggest ways of their solution. **Research methods:** general scientific and special methods were used when writing the article. The dialectical method of cognition made it possible to consider the subject matter of research in unity of its social content and legal form, peculiarities of elements of the exercise of right to a secure environment, reveal interactions between them. The historical and legal method was used to analyze the evolution of protection of ecological human rights. In the process of writing the article, such philosophical methods of research were also used: analysis, synthesis, abstraction, deduction and others. An integrated approach to the use of the aforementioned scientific methods made it possible to comprehensively explore problems of human rights protection under a global ecological disaster due to pollution of environment. **Results:** creation of a single, sanctioned normative act that would regulate the field of ecological human rights is one of the priorities for the contemporary world. Neglecting ecological problems leads to millions of annual deaths, billions of pollution-related diseases, environmental degradation, including water scarcity, depletion of fisheries, natural disasters due to the depletion of natural resources, etc. A horrible picture of globalization of the world testifies about lack of control and interest on the part of citizens, civil organizations, loss of sense of ecological threat, non-using the opportunities for ecological control that leads to global ecological problems as well as starvation and malnutrition, diseases, epidemics, physical and moral exhaustion of human. In order to survive, conscious citizens must unite in civil organizations and form ecological awareness that is able to predict and model ecological processes and in future it will influence on the adoption of relevant laws, determining the directions of ecological activities. **Discussion:** state of protection of ecological human rights.

Keywords: human rights; environment; protection of ecological human rights; ecosystem; a global ecological disaster.